

O OGRANIČENJIMA VJEŠTAČENJA O TOME S KOJIM RODITELJEM DIJETE TREBA ŽIVJETI

Ira Daniel Turkat, PhD

Prijevod i objavljivanje na internetskim stranicama Udruge Dijete-razvod je autor ovoj neprofitnoj udruzi pismeno odobrio. Za potrebe citiranja, naslov originala je naveden u zaglavlju članka.

Parnica za to s kojim će roditeljem dijete živjeti tipično je neprijateljska, stresna i skupa. Tisućama godina se društvo borilo s pitanjem pravilne dodjele prava s kim će dijete živjeti kad se roditelji oko toga bore. U sudnici cara Solomona nije bilo ovlaštenih vještaka koji bi detaljno intervjuirali obitelji, primjenjivali psihološke testove i davali preporuke. Danas je u našem društvu uobičajeno da vještaci procjenjuju obitelji koje se spore oko toga s kojim će roditeljem dijete živjeti i o raspodjeli vremena s djetetom.

U Sjedinjenim Američkim Državama godišnje se odvija oko 100.000 bitaka oko toga s kojim će roditeljem dijete živjeti.¹ Međutim, vještačenja se ne zahtijevaju u svim ovim slučajevima. Odluka o vještačenju se uglavnom donosi kad nije jasno koga bi trebalo odrediti za primarnog roditelja² s kojim će dijete živjeti i kad postoje financijska sredstva kojima će se vještačenje platiti.

Vještačenja mogu biti skupa. Rezultati istraživanja psihologa iz 2001. na državnoj razini SAD-a, otkrivaju da je prosječna cijena vještačenja roditeljske podobnosti 3.335 \$, a najviša i do 15.000 \$.³ Dok neke savezne države pružaju programe koji nude vještačenja roditeljske podobnosti po sniženim cijenama⁴, postoje podaci čak i o većim iznosima od najvišeg navedenoga. Drugostupanjski sud Floride navodi da je 2003. jedan vještak naplatio 20.000 \$ - iznos koji je ravan ukupnoj neto vrijednosti imovine stranaka, i postavlja pitanje kako može biti u najboljem interesu djeteta da se imovina obitelji opustoši ovako visokim iznosom.⁵ Nema dostupnih statističkih podataka koji mjere stupanj do kojega vještačke procjene utječu na sudske odluke, ali je neupitno da one utječu na živote onih na koje se odnose.⁶

U svjetlu utjecaja vještačenja na obitelji koje se spore oko navedenih pitanja, važno je razumjeti koliko dobro vještaci obavljaju svoj posao. Dobivaju li obitelji odgovarajuću vrijednost za svoj novac? Da li preporuke koje proistječu iz ovih vještačenja predstavljaju najbolje moguću organizaciju života za dijete? Ovo su ključna pitanja u temelju odluke o vještačenju obitelji koja se spori oko toga s kojim će roditeljem dijete živjeti.

Da bi se na ova pitanja ispravno odgovorilo, trebalo bi se moći osloniti na znanstvene podatke. Konkretnije, dobro vođeno znanstveno istraživanje bi nam trebalo odgovoriti: (1) kako će djetetov najbolji interes biti zadovoljen time što će primarno živjeti s jednim umjesto s drugim roditeljem; i (2) kako utvrditi koji će roditelj najbolje zadovoljiti taj interes. Preporuke vještaka sudu trebaju se temeljiti na ovakvim istraživanjima.

ZNANSTVENA PROCJENA VJEŠTAČKIH PREPORUKA

Prije više od jednog desetljeća, 1993., analizirao sam stanje znanstvenih podataka na koje se oslanjaju vještačka izvješća i našao sam da je nedostatak jasnih podataka prouzročio probleme s kojima se suci susreću:

Trenutno ne postoji jasan korpus znanstvenih podataka o nekim od osnovnih pitanja koja su vezana uz preporuku o tome s kojim će roditeljem dijete živjeti. Na primjer, ne postoje jasni znanstveni dokazi koji se odnose na same roditeljske osobine koje garantiraju 'dobro roditeljstvo'. Također nam nedostaju pouzdani istraživački podaci koji se odnose na utjecaj na budućnost djeteta koje je smješteno s 'pogrešnim' roditeljem. Postojeći nedostatak utvrđenih znanstvenih podataka o ovim pitanjima ostavlja stručnjaku mentalnog zdravlja ogromne margine u

odnosu na to na koji će način provoditi procjenu roditeljske podobnosti, kao i na to kako će tumačiti podatke prikupljene u svrhu procjene. Budući je tako, ono što jedan stručnjak mentalnog zdravlja vidi kao kritično, drugi može smatrati beznačajnim. Ovo stavlja sud u ogromnu nepriliku - takvu da je sud, ponekad, možda nije ni svjestan.⁷

Godinu dana kasnije, Udruga američkih psihologa - American Psychological Association (APA) objavila je smjernice za provođenje vještačenja o tome s kojim roditeljem dijete treba živjeti.⁸ Ove smjernice se ne temelje na znanstvenim dokazima i po svojoj prirodi su ograničene. APA smjernice daju neobvezne preporuke⁹ o ulozi stručnjaka u provođenju vještačenja, kao što su uspostavljanje nepristranog stava, držanje da je najbolji interes djeteta na prvom mjestu i dobivanje informiranog pristanka. Smjernice ne specificiraju koji format intervjua treba slijediti, koje testove treba primijeniti, ili koje posebne podatke o pojedinoj obitelji treba prikupiti da bi to dovelo do odgovarajuće preporuke, za konkretnu obitelj, o tome s kojim roditeljem dijete treba živjeti.

Analiza psihološke literature o vještačenju roditeljske podobnosti iz 2000. otkrila je da su znanstvene osnove za postupke vještačenja i dalje krajnje nedovoljne i nevaljane, temeljem čega su autori zaključili da je korisnosti ovih vještačenja veoma upitna:

Jedan od primarnih problema u vještačenju radi toga s kojim roditeljem dijete treba živjeti je taj da procjena najboljeg dječjeg interesa nužno uključuje i predviđanje budućnosti. Vještak mora nekako predvidjeti kako će konkretno dijete biti prilagođeno i više godina nakon razvoda, temeljem bezbrojnih složenih čimbenika i interakcija. Značajno je da su psiholozi kao skupina posebno neprecizni u predviđanju budućeg ponašanja i mogu čak biti i netočniji nego laici.¹⁰

Prošlo je više od desetljeća od objavljivanja APA smjernica, a sadašnja istraživanja pokazuju da znanstveno validni alati za procjenu roditeljske podobnosti još uvijek nisu dostupni.¹¹ Ako vještačke procjene nisu znanstveno validirane, što je onda to što sud dobiva kad izda nalog za ovakvu procjenu? Ovaj članak ima za cilj pružiti sucima odgovor na ovo kritično pitanje.

KOMPONENTE VJEŠTAČKE PROCJENE O TOME S KOJIM RODITELJEM DIJETE TREBA ŽIVJETI

Kad psiholog (u SAD je psihologijsko vještačenje ono koje provodi bilo specijalista psihijatar, magistar ili doktor psihologijskih znanosti ili socijalni radnik koji za to ima posebnu licencu - **prim.prev.**) provodi vještačenje o tome s kojim roditeljem dijete treba živjeti, najčešće provodi sljedeće radnje:

1. Intervju s ključnim stranama u parnici;
2. Primjena psiholoških testova;
3. Promatranje roditelja i djece;
4. Konceptualizacija (idejno tumačenje) rezultata 1-3; i
5. Pisanje izvješća i preporuka za sud.

Intervju. Psiholozi se tek trebaju složiti oko toga koje varijable treba procjenjivati u vještačenju roditeljske podobnosti,¹² zato, nema znanstveno prihvaćenog formata intervjua za provođenje takvog vještačenja. Oblik intervjua će varirati od jednog do drugog vještaka i, vrlo vjerojatno, kvaliteta ovih intervjua će varirati također. U današnje vrijeme, *odluka o tome koja će pitanje postaviti je prepuštena pojedinom vještaku, a nije definirana znanstvenom literaturom.* U odsustvu znanstvene validnosti, nema objektivnog načina doznati jesu li intervjui u bilo kojem konkretnom slučaju oblikovani dobro ili loše, jesu li provedeni vješto ili nevješto, i pridonose li, ili štete donošenju najbolje sudske odluke o tome s kojim će roditeljem dijete živjeti.

Psihološko testiranje. Kako ne postoji znanstveno prihvaćen protokol o psihološkom testiranju strana u parnici oko toga s kojim će roditeljem dijete živjeti¹³, mjerni instrumenti odabrani za procjenu roditeljske podobnosti, u konačnici će ovisiti o osobnim sklonostima psihologa. U nedostatku znanstvenih dokaza na kojima bi se temeljilo ispitivanje roditeljske podobnosti, obitelj koju procjenjuje psiholog A može dobiti vrlo različitu procjenu od one koju bi dobila od psihologa B ili C. Dok psiholog A može odabrati uporabu testova D, E i F, psiholog B može odabrati uporabu testova G, H, I i J, dok psiholog C ne mora prihvatiti uporabu bilo kojeg uobičajenog režima testiranja. Na tržištu postoji više od 2.000 psiholoških testova dostupnih psiholozima.¹⁴ Iako suci mogu i prepoznati

nazive popularnih testova¹⁵, kao što su MMPI¹⁶ ili Rorschach, bilo bi pogrešno pretpostaviti da su ovi psihološki mjerni instrumenti validirani za provođenje procjena roditeljske podobnosti: jednostavno nema znanstvenih dokaza da ovi testovi identificiraju 'pravog' roditelja u parnici oko toga s kojim roditeljem dijete treba živjeti.

Promatranje. Izgleda prirodno da je za predviđanje o tome kako će se roditelji i djeca u budućnosti ponašati jedni prema drugima potrebno promatrati njihove sadašnje interakcije. Bez znanstveno istraživačke osnove prema kojoj bi se odredilo jesu li ovakva promatranja potrebna, i ako jesu, kako ih treba provoditi, ne iznenađuje da među psiholozima ne postoji suglasje o tome kako treba provoditi promatranje.¹⁷ Treba li svakog roditelja promatrati sa svakim djetetom jednom, dva puta ili ni jednom, i ako treba, pod kojim uvjetima (npr. zajedničko provođenje teškog zadatka, zajedničko igranje neke igre, diskusija na određenu temu), tek se treba ustanoviti putem sustavnog psihološkog istraživanja.

Konceptualizacija podataka. Zbog toga što nema prihvaćenih znanstvenih smjernica za tumačenje podataka prikupljenih tokom vještačenja, imenovani vještak ima ogromno diskreciono pravo u odlučivanju na koje će se podatke fokusirati, a koje će samo 'preletjeti', kojima će dati važnost, a koje će potpuno zanemariti. Ovo psihologu daje veliku moć koju prati gotovo nikakva kontrola. Iako mu sudac i odvjetnici mogu postavljati pitanja, oni obično nisu po struci i psiholozi.

U odsustvu znanstvenih dokaza, dva vještaka koja se služe potpuno istim podacima o obitelji, mogu dati dva potpuno različita tumačenja.¹⁸ Ova tumačenja će odražavati 'nagruće' svakoga od vještaka prema određenim intervjuima, testovima i podacima dobivenim promatranjem. To 'nagruće' je ono što rječnici definiraju kao predrasude. Prema Websterovom rječniku (Webster's Unabridged Dictionary), predrasuda je 'nagruće uma' ili 'sklonost ili pristranost prema nekom objektu ili stajalištu'. Kad nedostaju znanstveni dokazi koji bi podržali instrumente procjene i kad po nekom pitanju ne postoji stručni konsenzus, izbor instrumenata procjene odražava

predrasude ili 'nagruća' vještaka. Isto se odnosi i na tumačenja konstelacije intervjua, testova i podataka prikupljenih promatranjem konkretne obitelji.

Preporuke o tome s kojim roditeljem dijete treba živjeti. Budući da su format intervjua, izbor testova, pristup promatranju i tumačenje podataka vjerojatnije više pod utjecajem predrasuda vještaka, nego znanstvenih dokaza, ne iznenađuje da i preporuke u vezi s količinom vremena koje svaki roditelj treba provoditi s djetetom, kao i s kojim roditeljem dijete treba živjeti, pate od istih slabosti. *U području psihologije ne postoje znanstveno validirane i opće prihvaćene smjernice o podjeli vremena s djetetom između roditelja, niti o tome s kojim roditeljem dijete treba živjeti.*¹⁹ Zato, kad psiholog ponudi preporuku o tome s kojim će roditeljem dijete živjeti, on ili ona nude mišljenje koje bi se moglo značajno razlikovati od toga kako neki drugi psiholog tumači iste obiteljske podatke. I, zbog toga što psiholozi koji su uključeni u slučajeve koji se rješavaju prema obiteljskom zakonu mogu pogriješiti u svojim procjenama, dijagnozama i preporukama o tretmanu²⁰, kad se zaključci dva psihologa razlikuju, moguće je da su oba u krivu.

PREPORUKE ZA SUD

Ukratko, sud prikladno traži smjernice od praktičara mentalnog zdravlja kad donosi odluku o sudbinskim pitanjima kao što je odluka o tome s kim će dijete živjeti, ali znanstvena literatura na koju se ti kliničari oslanjaju je nedostatna da bi zadovoljila potrebe suda.²¹ Vještačenja o roditeljskoj podobnosti imaju značajna ograničenja. Kad ih treba obaviti? Trebaju li sudovi nastaviti donositi rješenja o vještačenju obitelji koje se bore oko toga s kojim će roditeljem dijete živjeti? Trebaju li psiholozi odustati od provođenja ovakvih procjena?

U sadašnjem trenutku na ova pitanja nema jednostavnih odgovora. Zapravo, sami psiholozi se ne slažu u tome trebaju li oni ili ne trebaju sudu davati preporuke o tome s kojim će roditeljem dijete živjeti.²² Usprkos nedostatka profesionalnog konsenzusa i znanstvene validnosti, nema indikacija da će sudovi i odvjetnici prestati

donositi ili tražiti vještačenja roditeljske podobnosti. Tako dolazimo do pitanja: Kako sud može korisnije upotrebljavati ova vještačenja usprkos njihovim značajnim ograničenjima? U tom smislu, razmotrite sljedeću listu preporuka:

Dajte odgovarajuću važnost izviješću vještaka. Imperativ je shvatiti da nema znanstvenih dokaza da su donesene bolje presude kad je obavljeno vještačenje o tome s kojim će roditeljem dijete živjeti u odnosu na to kad nije. Nadalje, protivno onome što opća javnost možda očekuje, nema znanstvenih dokaza da je vještak išta bolji u određivanju toga s kojim će roditeljem djetetu biti bolje u usporedbi sa sućem, odvjetnikom ili laikom. U tom svjetlu, kad vještačko mišljenje izgleda utemeljeno na jasnim i uvjerljivim dokazima, vjerojatno zaslužuje veću pozornost nego kad ono to nije.

Prihvatite da kvantiteta ne mora podrazumijevati kvalitetu. Kad psiholog primijeni mnoštvo testova ili se angažira u opsežnom intervjuiranju, te aktivnosti mogu ukazivati na to da je procjena iscrpna. Međutim, mehaničar može detaljno ispitati automobil koji ne radi, a ipak preporučiti pogrešni tijek popravka. U prije spomenutom slučaju o obitelji koja je procjenu roditeljske podobnosti platila 20.000 \$, Drugostupanjski (Prizivni) sud države Florida istakao je da izgleda da je procjena psihologa od 29 stranica teksta imala malo ili nikakvog utjecaja na odluku suda.²³ Procjena može izgledati iscrpnija kad vještak proizvede veliku količinu podataka o obitelji, ali također treba primijetiti da takva aktivnost povećava i mogućnosti da se učine pogreške.²⁴ Nema znanstvenih dokaza da intenzivnija procjena roditeljske podobnosti vodi boljoj preporuci o tome s kojim roditeljem dijete treba živjeti.

Razlikujte očigledna ponašanja od verbalnih izvješća. Ponašanja kao što su da dijete plače, a roditelj ga grli su očigledna, objektivno mjerljiva, i potencijalno nesporna. Dijete ili je ili nije plakalo. Zagrljaja je ili bilo ili nije. S druge strane, ono što roditelj kaže o plakanju djeteta ili što psiholog kaže o stavovima roditelja podlošnije je pogreškama nego

očigledna neverbalna ponašanja. Psihološka istraživanja su već prije puno vremena pokazala da je očigledno neverbalno ponašanje manje podložno iskrivljavanju nego verbalna izvješća o ponašanju.²⁵ Zato, kad se sadržaj vještačkog izvješća o roditeljskoj podobnosti razmatra kao dio dokaznog materijala, veće se povjerenje može pokloniti pokazanim očiglednim ponašanjima nego izvješćima o tim ponašanjima. Ovo ne znači da se sve verbalne izjave trebaju zanemariti; jasno, neke tvrdnje sadrže ključne informacije. Međutim, istaknuti profesor psihologije dobro je shvatio problem kad je rekao, 'Ljudi vam mogu reći bilo što, ali ponašanje ne laže.'²⁶

Razlikujte činjenice od tumačenja.

Sukladno gore navedenim razlikama, znanstvena literatura najčešće pokazuje da pri promatranju interakcija između pojedinaca i davanju objašnjenja, 'ljudi se slažu o ponašanju, ali ne i o uzrocima toga ponašanja.'²⁷ Zato, kad roditelj dođe gledati kako dijete igra nogomet, prisustvo toga roditelja je činjenica o kojoj se svi spremno slože. Međutim, zašto je roditelj došao na nogometnu utakmicu moglo bi biti podložno raspravi, u opsegu od ljubavi za dijete do manipulativnih motiva. Pri proučavanju izvješća vještaka, fokusiranje čitatelja na ponašanje strana u postupku umjesto na data tumačenja, čini ga manje ovisnim o samim tumačenjima koja su podložna pristranosti.

Prihvatite da kvantitativne informacije o rezultatima psiholoških testova možda nisu onoliko korisne koliko to želimo. Rezultati testova, brojčani indeksi i statistički profili su korisni alati kojima se psiholozi služe - ako ih koriste na primjeren način. Kao što je prije rečeno, nema znanstveno prihvaćenih psiholoških testova za provođenje vještačenja o tome s kojim roditeljem dijete treba živjeti, a ipak ih ogromna većina vještaka koristi.²⁸ Nadalje, više od 2.000 testova, od kojih psiholozi mogu odabrati one koje koriste, razlikuju se među sobom u puno točaka, kao što je količina znanstvenog istraživanja toga testa, razina do koje je test validiran, i je li ili nije test ikad bio korišten u istraživanju o stranama u parnici oko toga s kim će dijete živjeti. U najmanju ruku, vještak bi trebao objasniti sucu zašto je konkretan test odabran, a nije neki drugi,

koji su nedostaci i slabosti odabranog testa i koja ograničenja postoje u odnosu na tumačenje rezultata koje je test pokazao o konkretnoj obitelji. Iako kvantitativne informacije mogu dati osjećaj objektivnosti, one mogu i ne moraju predstavljati validne ili praktično upotrebljive informacije. Sami psiholozi su, u istraživanju na državnoj razini, ukazali na to da smatraju da su testovi od manjeg utjecaja pri provođenju procjene s kim će dijete živjeti, nego intervju i promatranje roditelja i djece.²⁹

Dobro razmotrite izvor. Sudac ne bi trebao biti pod utjecajem preporuka vještačenja samo zato što poznaje vještaka, što mu se vještak sviđa ili što poštuje njegov status. Vođenje stručne grupe ili uključenost u sudske aktivnosti znanstveno ne potvrđuje vrijednost vještačkog izvješća takvog psihologa. Činjenica da je kliničar proveo 500 vještačenja o tome s kim će dijete živjeti ne znači da postoji znanstveni dokaz u prilog njegovim preporukama, spram preporuka nekoga tko nije proveo taj broj vještačenja.³⁰

Najobjektivniji izvor informacija je očigledno ponašanje samih stranaka u sporu, lišeno verbalnih izvješća o njihovom ponašanju - čak i kad su ta izvješća sačinjena od najiskusnijih i najuglednijih vještaka.

Gajite velika očekivanja prema vještačkom izvješću. Zbog nedostatka znanstvene validnosti vještačenja roditeljske podobnosti, netko bi mogao sugerirati smanjivanje očekivanja prema onome što vještačko izvješće treba ponuditi. To bi bila pogreška. Sud ne bi trebao prihvaćati izvješće vještaka koje nije na najvišoj mogućoj razini. U odsustvu znanstvene podloge za ova izvješća, određenim pitanjima bi se pri analizi trebala posvetiti značajna pozornost. Na primjer, da li se vještački opis stranaka slaže s onim što se vidi u sudnici? Ako ne, zašto se ne slaže? Postoji li jasna i logična podloga za preporuku o tome s kim će dijete živjeti, koja se slaže s ostatom dokaza u postupku? Trebala bi postojati. Da li podaci koje je vještak prikupio vode direktno do preciznih preporuka koje izgledaju uvjerljivo? Ako ne, zašto? Ova pitanja predstavljaju minimum analize

koju sud treba obaviti kad procjenjuje preporuke vještačkog izvješća.

ZAKLJUČAK

Kad je obitelj u parnici oko toga s kojim će roditeljem dijete živjeti, ulozi su veliki. U najgorem scenariju se djeca daju pogrešnom roditelju i nastaje patnja koja se ničim ne može nadomjestiti. Sama mogućnost da se to dogodi pruža dovoljno opravdanja da suci zatraže najbolji mogući savjet kad donose odluke o dodjeli djece.

Sa stručnjacima mentalnog zdravlja koji dolaze u sudnicu kako bi pomogli u odlukama o tome s kojim će roditeljem dijete živjeti, nije se nerazumno nadati da će njihovo sudjelovanje biti utemeljeno na jakim znanstvenim temeljima. Isto kao što se liječnik može osloniti na dokaze iz najnovijih istraživanja o antibioticima pri određivanju antibiotika za liječenje infekcija, voljeli bismo vjerovati da su vještačke preporuke s kim će dijete živjeti znanstveno provjerene. To, nažalost, nije slučaj. Nije se pojavila ni jedna znanstvena studija koja dokazuje da preporuke vještaka o tome s kim će dijete živjeti vode boljem životu djece koja u ovakvim vještačenjima sudjeluju. Ipak, ova vještačenja mogu izazvati ozbiljne posljedice za tu djecu. Neke posljedice mogu biti pozitivne, ali, nažalost, posljedice također mogu biti negativne. Ovo stavlja obitelji u sporu oko toga s kim će dijete živjeti u ne uvijek najbolje uvjete kad im se nalaže podvrgavanje psihološkoj procjeni.

Danas izgleda da su preporuke vještaka prije pod utjecajem njihove pristranosti nego znanstvenih činjenica. Ulogu pristranosti vještaka u ispitivanju roditeljske podobnosti psiholozi tek trebaju adekvatno istražiti.

U svjetlu postojećeg znanstvenog statusa procjena roditeljske podobnosti, sucima se savjetuje da kritički gledaju na preporuke o tome s kojim će roditeljem dijete živjeti i o određivanju vremena koje će dijete provoditi sa svakim od roditelja. Preporuke koje se ovdje daju u vezi s procjenom vještačkog izvješća trebale bi se pokazati korisnima.

Nadamo se da će se znanstveni temelji na koje će se preporuke vještaka oslanjati u

budućnosti snažno razvijati, kako bi se sudovi mogli sigurnije oslanjati na njihovu stručnost. Obiteljima u sporu oko toga s kim će dijete živjeti potrebno je prevazilaženje postojećih ograničenja vještačkih preporuka. Kada se prikupe vrijedni znanstveni dokazi, suci će biti u stanju imati više vjere u smjernice koje daju vještačka izvješća.

Literatura i napomene:

1. Ira Daniel Turkat, *Custody Battle Burnout*, 28 AM. J. FAM. THERAPY 201 (2000)
2. Ovaj je članak usredotočen samo na slučajeve ove vrste a ne na slučajeve gdje je npr. jedan roditelj opetovano i nedavno seksualno zlostavljao dijete dok drugi roditelj nema takvu povijest, stabilan je i pokazuje ljubav prema djetetu.
3. James N. Bow & Francella A. Quinnell, *Psychologists' Current Practices and Procedures in Child Custody Evaluations Five Years After American Psychological Association Guidelines*, 32 PROF.PSYCHOL. 261 (2001)
4. Leah S. Horvath, T.K. Logan & Robert Walker, *Child Custody Cases: A Content Analysis of Evaluations in Practice*, 33 PROF. PSYCHOL. 557 (2002).
5. Higginbotham v. Higginbotham, 857 So. 2d 341, 342 (Fla. App. 2003) Vidi također Hastings v. Rigbee, 875 So. 2d 772, 778 n. 1 (Fla. App. 2004) (zahtijeva pažljivo razmatranje troškova, kao i usporedbu s resursima stranaka prije i nakon što su sredstva utrošena)
6. Lyn R. Greenberg & Jonathan W. Gould, *The Treating Expert: A Hybrid Role with Firm Boundaries*, 32 PROF. PSYCHOL. 469 (2001)
7. Ira Daniel Turkat, *Questioning the Mental Health Expert's Custody Report*, 7 AM. J. FAM. L. 175 (1993).
8. American Psychological Association, *Guidelines for Child Custody Evaluations in Divorce Proceedings*, 49 AM. PSYCHOL. 677(1994).
9. U nekim državama (npr. Kaliforniji), odbor koji daje dozvole zahtijeva da se psiholozi drže APA smjernica
10. Daniel A. Krauss & Bruce D. Sales, *Legal Standards, Expertise, and Experts in the Resolution of Contested Child Custody Cases*, 6 PSYCHOL. PUB. POL. & L 866(2000)
11. Corina Benjet, Sandra T. Azar & Regina Kuersten-Hogan, *Evaluating the Parental Fitness of Psychiatrically Diagnosed Individuals: Advocating a Functional-Contextual Analysis of Parenting*, 17 J. FAM. PSYCHOL. 238 (2003).
12. Barbara Jameson, Marion F. Ehrenberg & Michael A. Hunter, *Psychologists' Ratings of the Best-Interest-of-the-Child Custody and Access Criterion: A Family Systems Assessment Model*, 28 PROF. PSYCHOL. 253 (1997).
13. Margaret A. Hagan & Nicole Castagna, *The Real Numbers: Psychological Testing in Custody Evaluations*, 32 PROF. PSYCHOL. 269 (2001).
14. THE FIFTEEN MENTAL MEASUREMENTS YEARBOOK (Barbara S. Pale, et al. eds., 2003).
15. James N. Butcher & Steven V. Rouse, *Personality: Individual Differences in Clinical Assessment*, 47 A. R. PSYCHOL. 87 (1996).
16. Minnesota Multiphasic Personality Inventory.
17. Mark Ackerman & Melissa C. Ackerman, *Custody Evaluation Practices: A Survey of Experienced Professionals (Revisited)*, 28 PROF. PSYCHOL. 137 (1997).
18. See Turkat, *supra* note 7
19. Ovo uključuje mnoštvo županijskih smjernica o podjeli vremena između roditelja s kojim dijete živi i onoga s kojim ne živi, koje su se pojavile po cijeloj državi posljednjih godina
20. Ira Daniel Turkat, *Parental Alienation Syndrome: A Review of Critical Issues*, 18 J. Am. Acad. Matrimonial L. 131 (2002)
21. Pitanje standarda i dostupnosti dokaza je izvan opsega ovoga članka. Neka od pitanja koja su ovdje razmatrana mogla bi također pod upitnik staviti dostupnost nekih dokaza prikazanih u vještačkim izvješćima o roditeljskoj podobnosti.
22. Vidi Krauss & Sales, *supra* note 10.
23. Higginbotham, 857 So. 2d na 342.
24. Na primjer, više upotrijebljenih testova vodi ka više bodovnih rezultata i potencijano do više bodovnih grešaka. Slično tomu, što je kompleksnija naša baza podataka, to teže može biti ispravno postupiti na temelju tih podataka.
25. HANDBOOK OF BEHAVIORAL ASSESSMENT (A. R. Ciminero et al., eds. 1986).
26. Henry E. Adams, osobna komunikacija s autorom. Među ostalim publikacijama, Dr Adams je glavni urednik *Comprehensive Handbook of Psychopathology* (3rd ed. 2001) i napisao je knjigu *Abnormal Psychology* (1981)
27. Richard W. Robins, Gerald A. Medelsohn, Joanie B. Connell & Virginia S. Y. Kwan, *Do People Agree About the Causes of Behavior? A Social Relations Analysis of Behavior Ratings and Causal Attributions*, 86 J. PERSONALITY & SOC. PSYCHOL. 342 (2004).
28. See Ackerman & Acherman, *supra* note 16.
29. See Bow & Quinnell, *supra* note 3.
30. Ovo ne znači da iskustvo nema vrijednost, već samo da u literaturi nema dokaza da preporuka s kojim će roditeljem dijete živjeti i o podjeli vremena s djetetom vrlo iskusnog vještaka vodi do boljeg ishoda za djecu uključenu u spor u usporedbi s preporukom vještaka koji nema toliko iskustva.

<http://iraturkat.com>

Dr Ira Turkat o Sudskom postupku za to s kim će dijete živjeti

Javno priopćenje

Neki članci koje sam objavio u stručnim časopisima kao što su Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers (Stručni časopis Američke akademije odvjetnika obiteljskog prava), The Judges' Journal (Stručni časopis za suce), Court Review (Sudački časopis), American Journal of Family Law (Američki stručni časopis za obiteljsko pravo), Journal of Family Violence (Stručni časopis za obiteljsko nasilje) i Clinical Psychology Review (Stručni časopis za kliničku psihologiju), objavljeni su dijelom ili u cjelosti na raznim Internetskim stranicama koje su zanimljive različitim čitateljima. Ostavimo li autorska prava po strani, valja imati na umu da sam ove članke pisao isključivo radi edukacije stručnjaka.

U svjetlu očitog interesa koji za moj rad na području sudskih postupaka za to s kim će dijete živjeti pokazuju ljudi izvan struke, osjećam se obveznim izravno dati nekoliko temeljnih preporuka onima koji se bore za to da dijete živi s njima

1. Prvo mislite na djecu. Ovo bi trebalo voditi svaki vaš korak u postupcima kako u sudnici, tako i izvan nje.
2. Ako duboko u svom srcu vjerujete da ste na pravoj strani, i odlučite se za vođenje sudskog postupka, učinite sve najbolje što možete, ne previđajući ni najmanji detalj tokom parnice.
3. Općenito, postoji nedostatak potrebnih znanstvenih istraživanja u kojima bi se našlo uporište za vrijednost preporuka stručnjaka mentalnog zdravlja sudu, u vezi s tim s kojim će roditeljem dijete živjeti.
4. Suci mogu donijeti izvrsne odluke, ali i ne moraju. Strategija vođenja slučaja i predstavljanje slučaja na sudu su najvažniji. Kad zaista vjerujete da ste na pravoj strani u borbi za svoju djecu, vaš je posao postići najbolju moguću sudsku odluku ili postići najbolju moguću nagodbu. Priskrbite si najbolju moguću pomoć u ovom pothvatu. Vaša djeca ne zaslužuju ništa manje od toga.

Ira Daniel Turkat, Ph.D. - Venice, Florida